

Poštansko-telefonsko-telegrafski saobraćaj (1811-1919)

---

dr Ljiljana Aleksić - Pejković

Poštanska služba. Pošto se Užice nije neposredno nalazilo ni na jendoj od glavnih saobraćajnica koje su u vreme turske vladavine presecale Balkansko poluostrvo, to je ono bilo izvan linije glasničke (tatarske) službe koja je postojala na Carigradskom drumu, a čiji je cilj bio redovno održavanje veze između sultanove vlade u Carigradu i vezira u Beogradu i susjednim vilajetima.

Prenos državne pošte pve vrste obavljali su carski glasnici - tatarci sa potrebnom pratnjom, a službenu prepisku između vezira i lokalnih vlasti ili posebni glasnici, ili surudžije, tj. poslužiteljsko osoblje pri menzulanama (postaje za prihvatanje glasnika i zamenu konja). Da li je za prenošenje poruka između vezira i područnih vlasti u Srbiji bilo za vreme Turaka menzulana i na pobočnim putevima, kakvi su bili oni u užičkom kraju, ne zna se. Posle 1815. godine sigurno ih nije bilo, jer je tatarska služba ostala samo na Carigradskom drumu. Privatnu tursku i srpsku prepisku (ukoliko je uopšte bilo) prenosile su sahije; iako nisu bili državni organi, svoj su posao obavljali u vidu zanata, sa znanjem i uz zaštitu vlasti. Njima je svako imao pravo da se obrati; kad bi prikupili dovoljno privatnih pošiljki, kretali su na put do izvesnih mesta pešice, a nagradu su primali po dogovoru. Nije ih bilo mnogo, jer je narod bio nepismen.

Za vreme prvog ustanka prenos zvaničnih naredaba i vesti vršen je svuda, pa i u užičkom kraju, preko vojske i naroda. Može se pretpostaviti da su posle 1807. godine, nakon osvajanja najvažnijih gradova, u centrima i severnim oblastima zemlje bile osnovane menzulane koje su vršile i poštansku službu - prijem i otpremu državne prepiske, mada se ne zna da li su bile stalne, ili je tu službu sam narod obavljao u vidu naizmeničnog kuluka. Zna se da je bio ustanovljen prirez po nahijama za troškove pošte i održavanje menzulana (dvadeseti deo sitne stoke i novčani iznos). Kada je 1811. godine izvršena nova administrativna podela zemlje, organizovana je i vesnička služba; nahijskim vojvodama se naređuje da podižu i menzulane. U vezi sa tom organizacijom pominje se i užički kraj: 11/23. I 1811. godine Državni sovjet naređuje dragačevskom vojvodi da osigura 4 menzulane, od kojih jednu u Požegi, a maja 1812. godine Karađorđe je, naređujući da se užičkoj nahiji postavi starešina, stavio ovome u dužnost "da sigurnu menzulanu uredi". Sa porpašću prvog ustanka 1813. godine propala je cela ova vesnička služba, pa i u užičkom kraju.

Posle drugog ustanka 1815. godine nema vesničke službe u Srbiji, osim što Carigradskim drumom prolaze turski i austrijski tatarci; menzulane su retke, gotovo ih nema, jer su turske porušene tokom ustanka, a srpske još nisu podignute. Od 1817. godine knez Miloš uvodi srpske tatarce, najpre za lične, a zatim i državne potrebe, preko kojih održava vezu sa Carigradom i vezirima u Beogradu; za unutrašnjost šalju se posebni poverenici. Od 1821-1822. knez Miloš, usmeto turskih, otvara na Carigradskom drumu srpske menzulane, a od 1828-1829. godine i u unutrašnjosti Srbije. Među prvih 7 menzulana otvorenih van Carigradskog drumu ne pominje se Užice. Ove prve stalne menzulane organizuju se, kao i pod Karađorđem, preko nahijskih vojvoda i daju se u zakup privatnim licima pod određenim uslovima. Među podacima koji se na njih odnose (zakupnici, uslovi zakupa, podmirivanje troškova i dr.), nailazi se i na prve pomene o menzulanama u užičkom kraju; pominje se davanje u zakup menzulana u Užicu 1833. godine, mada je možda ona otvorena i ranije; 1834. godine postoje nahijske u Čačku, Požegi i Rogačici (Soko), a 1835. godine i u Ivanjici. Karantin na Mokroj Gori, koji je vršio i menzulsku službu, otvoren je 1838. godine. Užička

menzulana imala je 1837. godine već 6 konja, sa 30 talira po konju na ime zakupnine, a 1840. godine raspolagala je sa 9 konja. Tatarska tarifa Kragujevac - Užice - Kragujevac bila je 1838. godine 90 groša. Posle 1838. godine menzulane postepeno prelaze u državne ruke, pa su okružna načelstva preuzela menzulane u Čačku i Užicu 1840. godine.

Menzulane, kao i poštanski saobraćaj uopšte, u užičkom kraju imaju ovih godina isti karakter i odlike kao i u ostaloj Srbiji za vreme prve vlade kneza Miloša. Pre svega, iako vrše prenos pošiljki, menzulane još uvek nemaju karakter pošto tj. ustanova koje koriste širi slojevi za svoje potrebe i po unapred propisanoj tarifi. Unutrašnju zvaničnu kneževu i državnu prepisku prenosili su ili keževi specijalni proverenici (ako je to bila važnija pošta) ili zvanični službenici, ili od vlasti određena privatna lica-surudžije, koje su vršile prenos između dve menzulane ako je bila u pitanju obična državna pošta. Kako nije bilo državnih saobraćajnih sredstava, ni smeštaja za njih (štala, konja, pribora, hrane), konji su bili ili kneževi, ili službeni, ili privatnih lica, pa su ona snosila i sav trošak oko puta; prenos državne pošte smatrao se opštom obavezom. Uobičajeno je bilo da se pošiljka poveri nekome ko putuje u dotično mesto; ako nema nikoga, pismo bi se obično spustilo na nečiji ćepenak, pa bi vlasnik ili lično išao ili nekoga poslao; za državno pismo dobijao bi u hanu ili menzulani seno i konja u zamenu besplatno. Uopšte, u unutrašnjem glasničkom saobraćaju narod je bio puzdan i besplatan tatarin. Tako, od 1815. godine pa do uvođenja redovne poštanske službe 1843. nije zabeležen ni jedan slučaj zloupotrebe kneževе ili državne pošte, niti da je neko odbio da izvrši tu uslugu. Poslovni svet je za slanje svojih pisama i vrednosnih pošiljki koristio već pomenute vesnike - pešake, sahije, ili putnike namernike.

Sa ukidanjem turskog feudalizma 1830. godine i prisajedinjenjem i ostalih krajeva 1833, oslobođenih u vreme prvog ustanka, Srbija je stupila u novu fazu svog društveno-ekonomskog i političkog razvitka. Novi privredni tokovi teže punom ovladavanju domaćeg tržišta i povezivanju sa inostranstvom; prosvetćenost stanovništva je u stalnom porastu, a poslovi državne uprave stalno se razgranavaju. Tako je članom 117. Ukaza o ustrojstvu Državnog sovjeta odlučeno da se osnuje i sredi poštanska služba. Pod uticajem svih ovih pojava i promena menzulsko-glasnička služba u Srbiji, ograničena dotle na prenos samo zvanične, državne pošte, počinje da preraste u javnu poštansku službu. Menzulane i druge ustanove koje su se za prenos svoje prepiske služile surudžijama, počele su da primaju i privatna pisma i time da vrše javni poštanski saobraćaj. Ne zna se tačno ko je i kako vršio prijem ovih pisama. Takođe se tačno ne zna kad je u Užicu otvorena postekspedicija, ali prvi sačuvani poštanski žig na pošiljci sa oznakom Užice nosi datum od 17/29. jula 1841. godine, dakle samo godinu dana kasnije pošto su u Beogradu (1/13. VI 1840) i Kragujevcu (6/18. VI 1840. godine) bile otvorene prve poštanske stanice za javni saobraćaj. Taj prvi žig iz Užica, crne boje, bio je u važnosti sve do 8/20. VIII 1861. godine (po klasifikaciji žigova spada u tip 7-sa ili bez okvira).

Za razliku od Užica, u kom je pored menzulanske otvorena i postekspedicija (nahijska pošta), gde je 1845. godine počela da se zida nova zgrada za potrebe poštanskog saobraćaja, a 1846. godine otvorena i prva pošta, u Požegi je menzulana izgleda oko 1840. godine ukinuta. Pošta u njoj pominje se u državnom šematizmu tek 1860. godine. U 1846. godini pominje se pošta i u Čačku, a 1852. i u Ražani. U Užicu i Čačku ostale su, pored nove pošte, i stare menzulane. Godine 1881. otvorena je pošta i u Bajinoj Bašti.

Ustrojstvom poštanske službe od 15/27. X 1843. godine, kojim je poštanska delatnosti (prijem i otpremanje poštanskih pošiljki) razgraničena od menzulana i menzulanske službe kao posebne saobraćajno - transportne jedinice, mada je ostala u okviru jedinstvene organizacije za prevoz poštanskih pošiljki i putnika, istovremeno su uvedene i 4 glavne poštanske linije. Treća linija bila je Beograd - Kragujevac - Požega - Užice - Mokra Gora.

Kasnije je ova linija bila skraćena i deo Užice - Mokra Gora ukinut. Određena lica na karantinu Mokra Gora imala su da obavljaju i poštanski posao. Za njega je npr. 1848. godine plaćano 140 talira godišnje. Pri tome su i ove pošte, kao i sve ostale, osim Beograda i Aleksinca, spadale u nadležstva III kategorije u kojima je poštansku dužnost vršio samo postekspert. Pošte u užičkom regionu bile su ovlašćene i za prijem amaneta (vrednosnih pošiljki), a takoće i za prevoz putnika i stvari, jer su imale i menzulane.

Užice je preko menzulana u Čačku, Gornjem Milanovcu (tadašnjoj Brusnici), Valjevu i Zabrežju (tadašnjem Paležu) imali vezu i sa linijom Beograd-Šabac. Takođe je otpremalo poštu i za Ljuboviju. Sa karantinom na Mokroj Gori veza je održavana redovno dva puta nedeljno, a u slučaju potrebe i vanredno, i to ne samo sa karantinom već i sa svim sastancima (mesta za susrete pograničnog stanovništva na granici). Dodeljivanjem menzulanske službe karantinu na Mokroj Gori išlo se za tim da se istovremeno vrši i češće patroliranje na granici. Ali, ako bi stražar već bio u patroli, pismo je dugo čekalo, pa se dešavalo da se pošiljka između mokrogorskog karantina i Raške prenosila i po 2-3 nedelje. Zimi je zakašnjenje bilo još veće.

Inače, užička poštanska linija se vrlo brzo uklopila u obaveze predviđene Ustrojstvom poštanske službe. Pismonosne pošiljke i paketi otpremeni su redovno dva puta nedeljno, po potrebi i vanredno, štafetom, a amaneti dva puta mesečno. Poštanski saobraćaj ka Užicu obavljao se tako što je menzulana u Čačku vršila primopredaju pošiljaka za Užice po dolasku pošte iz Gornjeg Milanovca, a za Milanovac i Kraljevo (tadašnji Karanovac) po dolasku užičke pošte. Iz Valjeva pošta je otpremana za Gornji Milanovac po dolasku šabačke pošte, a za Ljuboviju po dolasku pošte iz Beograda. Poštanska veza se čekala najduže dva sata; prispele pošiljke posle tog vremena ostajale su za sledeću redovnu vezu. Kasnije, od 1866. godine, pošta je i na ovoj liniji, kao i na ostalim, otpremana svaki dan, a amaneti su slati jednom nedeljno (izuzev u Rašku, Studenicu i Ivanjicu, gde je ostalo po starom-dva puta mesečno).

Što se tiče poštanskih veza Užica sa inostranstvom, one su išle najpre preko zemunskih bankarskih kuća, sve dok u Zemunu nije bio ukinut kontumac (karantin) i u Austrijskom konzulatu u Beogradu ustanovljena poštanska ekspozitura marta 1841. godine; ona je ukinuta tek 1868. godine posebnom konvencijom između Srbije i Austro-Ugarske.

Krajem 1841. godine na zahtev bosanskog vezira da poštanska veza Bosne sa Beogradom ne ide više samo preko Niša i Skoplja, razmatrana je mogućnost veze i na Mokroj Gori, pravcem prema Višegradu. Do uspostavljanja ove veze međutim nije došlo, nego je otvorena samo veza preko Rače (posavske) i Bijeljine.

Inače, za prelaženje poštanske linije Beograd - Užice - Mokra Gora bilo je predviđeno 58 putnih časova; za običnu poštu 43 časa; za kurire 38 i 3/4 časa. Prenos pošte, a od 1842. i prevoz putnika, vršeni su na menzulanskim jahaćim konjima na svim linijama, pa i na užičkoj. Tek 1866. godine uvedena su na glavnoj liniji Beograd-Aleksinac udobna poštanska kola sa arnjevima od mušeme, kožnim sedištima i federima. Iako su prvobitno bila namenjena samo prevozu bolesnika, njima kasnije putuju i kuriri. Nema podataka kada je i na užičkoj liniji uveden poštanski saobraćaj kolima.

Promet poštanskih usluga pošte u Užicu 1844. godine u prvoj godini posle donošenja Ustrojstva o poštanskoj službi bio je 560 pisama i 13 amaneta. Za sledeće godine, na žalost, nema podataka, jer se redovan pregled poštanskih usluga vodio tek od 1858. godine. Promet poštanskih usluga ilustruju podaci iz nekoliko godina za poštu u Užicu i Požegi.

Kao što se vidi, najveći je bio promet zvaničnih i privatnih pisama. Na promet privatnih pošiljki uticale su veoma visoke takse, pa se svet ograničavao prvenstveno na pisma, dok se slanju amaneta preko pošte i putovanjima pribegavalo samo u hitnim

UŽICE NEKAD I SAD

Užice u obnovljenoj Srbiji

Poštansko-telefonsko-telegrafski saobraćaj (1811-1919)

slučajevima i ako se nikako nije moglo drugačije. Uprkos tome, promet pojedinačnih kategorija pošiljki, kao i putnika, zahvaljujući porastu stanovništva i njegovom ekonomskom i kulturnom prosperitetu, višestruko je povećan u posmatраних dvadesetak godina.

Ужце	Званична писма	Приватна писма	Званично аманета	Приватно аманета	Путника
1858.	4.198	3.175	194	108	22
1866.	11.382	8.582	223	351	62
1875.	30.346	15.989	817	1.605	90
Пожера					
1866.	560	1.305	5	45	21
1875.	1.262	2.773	101	250	31

Užička pošta je, kao i ostale 22 poštanske ekspoziture u zemlji, bila nadležstvo III klase. Užički poštar, odnosno postekspeditor bio je službenik II klase; godišnja plata mu je od 160 talira u 1850. godini porasla na 2.520 groša 1860. godine.

Početkom XX veka poštanska mreža proširena je otvaranjem i seoskih pošta koje su bile u vezi sa najbližom državnom poštanskom stanicom. A kada su puštene u saobraćaj pojedine deonice na pruzi Stalać-Užice, uvedena je i ovoj liniji ambulatna pošta (sandučić u samom vozu): 1911. godine na deonici Stalać - Čačak, a 1912. godine i do Užica.

Za vreme prvog svetskog rata, među 46 etapnih pošta koje je na teritoriji Srbije uvela austrijska okupaciona vlast i koje su radile do oktobra 1918. godine, nalazile su se i najvažnije pošte u užičkom regionu. Po oslobođenju došle su pod upravu jugoslovenskog Ministarstva pošta i telegrafa 1. aprila 1919. godine.